

ՍԵՎՌԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

Մեր գրոց-ըրոցներէն՝ խմբագիրներէն և Հայկ. Դատին մասին «Տեղի-նակաւոր» կարծիք յայտնող բանգէտներէն քանի՞ հոգի տեսած ու կարգացած են Սեւրի դաշնագիրը: Մեր մատենադարաններէն քանի՞ հատը իրենց հաստատիրո հատորներուն կողքին պատուոյ տեղը յատկացուցած են այս վաւերաթուղթին որ 1920ին կը հաստատէր ու միջազգային օրէնքով կը նուիրագործէր: 1918ին ստեղծուած հայկական պետութեան մը իրաւական գոյութիւնը: Այնքան բացայայտ է այս իրողութիւնը որ, միայն «այժմերն ու կապիկները» կրնան տարբեր կարծիք ունենալ:

Ահաւասիկ կարգ մը մկրատուած ծանօթութիւններ Դաշնագրին բովանդակութեան մասին. —

Գրասեղանիս վրայ է անոր անգլերէն բնագիրը՝ հրատարակուած Արտաքին նախարարութեան կողմէ 1920ին, դաշնագիրներու շարքին 11րդը: Լայնածաւալ բայց նիհար հատոր մըն է՝ ճիշդ հարիւր էջ: Կողքը կապոյտ ինչպէս բոլոր պաշտօնական հրատարակութիւնները Անգլիոյ մէջ: Ունի երեք քարտէսներ: Առաջինը կը ներկայացնէ եւրոպական թուրքիան, Նեղուցներու գօտին: Իրմիրի շրջանը և մերձակայ կղզիները: Երկրորդը՝ Ասիական թուրքիոյ հարաւային — եւ արեւելեան — սահմաններուն մէկ մասը (Իրան), այսինքն Արարատէն դէպի հարաւ: Սեբաստիա-Երզնկա — կարին գծէն աւելի հիւսիս քարտէսը գլխատուած է: Երրորդը՝ Կէլիպոլուի թերակղզին:

Դաշնագիրը բաժնուած է 13 գլուխներու և 433 յօդուածներու, հետեւեալ ձևով. —

1. — Ազգերու դաշնակցութեան Ուխտը) 26 յօդուած:
2. — Թուրքիոյ սահմանները) 9 յօդուած:
3. — Բաղադրական մաս) 104 յօդուած:
4. — Փոքրամասնութիւններ) 12 յօդուած:
5. — Զինուորական, ծովային և օդային պայմաններ) 56 յօդուած:
6. — Պատերազմական գերիներու հարց և գերեզմաններ) 18 յօդուած:
7. — Պատժական միջոցներ) 5 յօդուած:
8. — Ելմտական հարցեր) 30 յօդուած:
6. — Տնտեսական հարցեր) 57 յօդուած:
10. — Օդային երթեւեկ) 10 յօդուած:
11. — Նաւահանգիստներ) ջրուղիներ և երկաթուղիներ) 46 յօդուած:
12. — Աշխատանքի վերաբերեալ հարցեր) 41 յօդուած:
13. — Զանազանք) 19 յօդուած:

Իւրաքանչիւր գլուխ ունի իր ըստորաբաժանումները:

Նախաբանին մէջ կը կարդանք հետեւեալը. —

« Բրիտանական կայսրութիւն, Ֆրանսա, Իտալիա և Ճափոն — այս պետութիւնները այսուհետեւ ներկայ դաւնագրին մէջ պիտի յիշատակուին իբրև գլխաւոր դաւնակից պետութիւններ — ՀԱՅԱՍՏԱՆ, Պելիքիա, Յունաստան, Հինգ, Լեհաստան, Փորուգալ, Ռումանիա, Սերպ-Խրուար-Սլովակն պետութիւնը եւ Չեխոսլովակիա — այս պետութիւնները կը կազմեն վերոյիշեալ գլխաւոր պետութեանց կողքին, Դաւնակից պետութիւնները — մեկ կողմէն, իսկ միւս կողմէ թուրքիա... եւ այլն:

Փոքր ազգերու անունները այբուբենական կարգով դասաւորուած ըլլալուն համար է որ մեր անունը յիշատակուած է ամենէն առաջ (Armenia):

Նախաբանը յետոյ կ'ուստայ լիազօր պատուիրակներուն անունները և իրենց պաշտօնական հանգամանքը: Այդ շողջողուն անուններու կարգին նաև հետեւեալը — ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ կողմէ Աւետիս Ահարոնեան՝ Նախագահ Հայաստանի Հանրապետութեան Պատուիրակութեան: Բամբասանքի կամ չարամտութեան թող չվերագրուի, ինչքան անմիջապէս որ մեր հայրենիքին անուսով Սեւրի Դաշնագիրը ստորագրած է միմիայն Աւետիս Ահարոնեան:

Թուրքիոյ կողմէ ստորագրած են Հատի փաշա՝ ձերակուտական, Բիգաթի ֆիկի՝ ձերակուտական և Բէշտա Հալիս պէյ) Պերնի դեսպանը:

Զանց կառնեմ Ազգաժողովի Ուխտին 26 յօդուածները) քանի որ այդ գլուխը անբաժան մասը կը կազմէ առաջին պատերազմէն վերջ կնքուած բոլոր դաշնագիրներուն և բացառիկ արժէք մը չի տար մեզ շահագրգռող վաւերաթուղթին: Միջանկեալ յիշեմ միայն որ թուրքիա ստորագրած չէ Ուխտը) որովհետև իր անդամակցու-

թիւնը միջազգային — ու ողբացեալ — Արիսպագոսին ընդունուեցաւ 1932ին:

Դաշնագրին 27րդ յօդուածը կը ճշդէ թուրքիոյ սահմանները — Սեւրով, Յունաստան, Մարմարա, Սուրիա և Միջագետք: Ինչ կը վերաբերի արեւելեան սահմանին, յօդուածը կը բացատրէ թէ վերջնական սահմանագիծը պիտի ճշտուի համաձայն 89րդ յօդուածին, որուն պիտի անդրադառնանք քիչ վերջը. 39 յօդուածով Դաշնակիցները թուրքիոյ կը թողուն Պոլիսը որ պիտի շարունակէ մնալ թուրք պետութեան մայրաքաղաքը) բայց պայման կը դնեն որ այն պարագային երբ թուրքիա մեղանչէ Դաշնագրին դէմ) կամ եթէ մանաւանդ չյարգէ փոքրամասնութեանց ցեղային, կրօնական ու լեզուական իրաւունքները) Դաշնակիցները իրենց կը վերապահեն այդ տրամադրութիւնները ձեւափոխելու իրաւունքը և թուրքիա իր կողմէ կը հաւանի նոր կարգադրութեան: Լոզանի անփառունակ դաշնագիրն ալ ունի այս կամ ասոր նման տրամադրութիւն մը ի պաշտպանութիւն փոքրամասնութեանց տարրական իրաւունքներուն: Մ'ի հարցնէք) սակայն, թէ թուրքերը ինչ ձեւ ու մեկնութիւն տուին այդ պայմանադրական խօսքերուն եւ ինչ անդուգական ներքին-ցուրեմք վարուեցան իրենց ոչ-խալամ քաղաքացիներուն հետ) վերջին 23 տարին:

27 անշատ յօդուածներ իրենց վեց յաւելուածներով կը շօշափեն Նեղուցներու խնդիրը: Թուրքը ազատ պիտի թողու Տարտանէլի կամ Վոսփորի երթեւեկը բոլոր ազգերու նաւերու ու օդային ուժերուն առջև, զինուորական թէ առեւտրական, պատերազմի թէ խաղաղութեան ատեն: Թուրքիա իրաւունք պիտի չունենայ ամբողջութեամբ շինելու Նեղուցներու գօտին մէջ:

Դաշնագրին այս տրամադրութիւնները «բարեփոխման» ենթարկուեցան Լոզանի մէջ 1923ին, իսկ 1936 Յուլիս 20ի Համաձայնութեամբ (Մոնթրէօ) թուրքիա կը վերստանար Նեղուցները գինելու և ամբողջութեամբ վեհապետական իրաւունքը:

ՔԻԻՐՏԻՍԱՆ

Համաձայն 62րդ յօդուածին) բրիտանական, ֆրանսական և Իտալական կառավարութեանց կողմէ նշանակուած մասնաւոր յանձնախումբ մը ներկայ դաշնագրին գործադրութենէն վեց ամիս ետքը պիտի պատրաստէ Եփրատի արեւելեան կողմը և Հայաստանի հարաւային սահմանագլուխէն հարաւ տարածուող քրտարնակ շրջաններուն մէջ քրտական ինքնավարութիւն ստեղծելու առաջադրութեամբ մշակուած նախագիծ մը: Եթէ համաձայնութիւն չգոյանայ) Յանձնախումբը խընդիբը պիտի յղէ շահակից կառավարութեանց:

ԻԶՄԻՐ. —

18 յօդուածներ կան Դաշնագրին մէջ այս քաղաքին ու շրջակայ գաւառներու մասին: Իրմիրը պիտի պատկանի թուրքիոյ) բայց այս վերջինը իր վեհապետական իրաւունքներու կիրարկումը պիտի փոխանցէ Յունաստանին, որ պիտի ստանձնէ քաղաքին ու գաւառներու վարչութեան ամբողջ պատասխանատուութիւնը:

(Մնացեալը յաջորդով) ԺԻՐԱՅԻ